Abdirahim Husu Hussein,
Toiminnanjohtaja
Moniheli ry
8.2.2023

Monihelin lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 208/2022 vp)

Moniheli kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi kotoutumislain uudistuksen tässä työstövaiheessa. Olemme aikaisemmin esittäneet lakiuudistukseen kommentteja seuraavista muutoksista: kotoutumisen nopeuttaminen, kotoutumispalveluiden avaaminen aiempaa laajempaa joukolle Suomeen muuttaneita, monikielisen yhteiskuntaorientaation käynnistäminen sekä matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalveluiden tarjoaminen osana kunnan kotoutumisohjelmaan kuuluvia palveluita. Useita esiin tuomiamme huolenaiheita on jo otettu tässä esityksessä huomioon.

Laki kotoutumisen edistämisestä pyrkii nopeuttamaan kotoutumisprosessia ja laajentamaan kotoutumispalveluiden asiakaskuntaa. Sujuvan kotoutumisprosessin avainkohtia ovat kotimaisen kielen nopea oppiminen, yhteiskuntaorientaatio omalla kielellä, asunnon saaminen ja työikäisen maahantulijan kohdalla työllistymisen tukeminen esimerkiksi sopivien opintojen kautta.

Neuvontaa ja ohjausta tulisi pitää kotoutumisprosessin läpileikkaavana periaatteena.

Lakiuudistuksen yhteydessä vastuu kotoutumispalveluiden tuottamisesta siirtyy kuntien vastuulle. Tämän vuoksi asiakkaan näkökulmasta on ensisijaisen tärkeää, että prosessista kuntatasolla vastaavilla työntekijöillä on riittävä taitotaso kulttuurisensitiivisessä ja antirasistisessa työotteessa, sekä riittävästi aikaresursseja asiakkaiden kohtaamiseen. Läpileikkaava periaate ohjaus- ja neuvontapalveluista ohjaa kunnan työntekijää selvittämään asiakkaan tarvitseman tuen määrän ja muodot kaikissa kotoutumisen vaiheissa.

Ohjauksen ja neuvonnan tarve korostuu esimerkiksi vastaanottokeskuksesta kuntaan siirryttäessä. Kotoutumislaissa ei suoranaisesti käsitellä asumisen näkökulmaa lainkaan. Siksi nyt esitettävää uudistusta matalan kynnyksen neuvonta- ja ohjauspalvelusta on syytä tulkita laajasti niin, että viranomaisten yhteistyöverkostolla varmistetaan neuvonnan ja ohjauksen rooli sekä asiakasta kuntaan lähettävässä vastaanottokeskuksessa että vastaanottavassa kunnassa sekä lisätä molempien ammattitaitoa myös asumisen liittyvien ilmiöiden ja haasteiden sekä neuvontatyön osalta. Vastaanottokeskuksen asunnon etsintään tarjoamaan tukeen tulee resursoida lisää, jotta jokainen saa hyvän alun elämälle. Omaan asuntoon nopeasti pääseminen edesauttaa kotoutumisen käynnistymistä.

Moniheli haluaa edelleen painottaa sitä, että vastaanottokeskuksesta omatoimisesti kuntaan muuttava henkilö kohtaa suuria haasteita asunnon saannissa, kuten syrjintää

asuntomarkkinoilla, pimeille asuntomarkkinoille ajautumista ja suhteettoman pitkien viranomaisprosessien aiheuttamat kuukausien viivästykset ennen kuin henkilö saa mahdollisuuden tunnistautumiseen asunnon hakua varten. Kaikilla näillä on ikäviä seurauksia yksittäisen oleskeluluvan saaneen asunnontarvitsijan kannalta, ja ne asettavat henkilön haavoittuvaan asemaan.

Tästäkin syystä Moniheli haluaa painottaa panostamista nivelvaiheeseen, joka syntyy, kun oleskeluluvan saanut lähtee pois vastaanottokeskuspalveluista. Asuminen on perustavaa laatua oleva perusoikeus, jolla edistetään hyvää kotoutumista.

Asiakkaan taito käyttää palveluita on varmistettava

Mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on varmistettava, että kotoutujalla on suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen riittävät digitaaliset valmiudet. Samaan aikaan olisi panostettava viranomaisten verkkopalveluiden kääntämiseen vähintään englannin kielelle sekä palveluiden yhdenmukaistamiseen. Yhdenmukaistamisella viittaamme siihen, että eri viranomaisten digipalvelut toimivat hyvin erilaisilla logiikoilla, ja tämän vuoksi kotoutuja joutuu ottamaan haltuun useita erilaisia järjestelmiä samanaikaisesti. Viranomaisilla on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta, ja se voi tarkoittaa esimerkiksi yleisimpien vieraiden kielien käyttöä digipalveluissa. Saavutettavuusdirektiivin myötä verkkopalvelusivustojen tulisi olla helpompikäyttöisemmät sekä selkeämmät.

Digituki on yksinkertainen ratkaisu asiakkaan puutteellisen taitotason korjaamiseen. Eri kotoutumisvaiheessa olevat digituen asiakkaat tarvitsevat apua peruspalveluiden ja palvelukulttuurin sisäistämiseen. Kulttuurisensitiivisen ja kielellisen saavutettavuuden puute muodostaa kynnyksen digituen saamiseen juuri niille asiakkaille, jotka tarvitsisivat tukea asiointiin. Digitukea tarvitaan monella eri kielellä ja helposti saavutettavaa tietoa selkosuomella.

Suomalainen tietoyhteiskunta ja pitkälti verkkoon siirtynyt palvelukulttuuri ei ole universaali malli, ja se aiheuttaa haasteita monille kotoutujille. Ilman perustason tietoteknisiä taitoja, esimerkiksi kykyä käyttää älypuhelinta, voi esimerkiksi asunnon saaminen olla hyvin hankalaa. Suomessa asuntoa etsitään täyttämällä asuntohakemuksia eri palveluntarjoajien nettisivuilla, ja asunnon saaminen edellyttää lähes poikkeuksetta, että henkilö on kirjattu väestötietojärjestelmään, hänellä on pankkitili ja verkkopankkitunnukset. Esimerkiksi kotoutuja, joka ei ole koskaan käyttänyt tietokonetta, tai joka ei osaa lukea latinalaisia aakkosia tarvitsee suuren määrän tukea prosessin aikana.

Yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen tukee haavoittuvuuksien kohtaamista

Kotoutumislain lisäksi viranomaisen tai esimerkiksi koulutuksen järjestäjän on muistettava velvollisuus tehdä yhdenvertaisuuslain mukaisia kohtuullisia mukautuksia silloin kun kyseessä on kotoutuja, jolla on esimerkiksi lukihäiriö tai opiskelua vaikeuttava vamma. Yksilöllisten tarpeiden tunnistaminen ja palvelujen muotoilu niiden mukaisesti sujuvoittaa haavoittuvassa asemassa olevan asiakkaan kotoutumisprosessia, ja voi tukea esimerkiksi kielen oppimista tehokkaammin kuin suomen kielen kurssille osallistuminen. Tarpeita arvioitaessa tulee tarkastella asiakkaan ammattihistoriaa ja halua työelämään, ja tukea esimerkiksi oppisopimus- ja näyttömuotoisiin koulutuksiin osallistumista.

Yksi keino kotoutumisen nopeuttamiseen esityksessä on lyhentää kotoutumissuunnitelman enimmäiskestoa kolmesta vuodesta kahteen vuoteen. Tämän jälkeen suunnitelman kestoa voi pidentää kahdella vuodella tietyissä erityistapauksissa kuten ennenkin. Kotoutumisen asiantuntijat ja järjestötoimijat ovat esittäneet kriittisiä huomiota muutoksen vaikutuksista koko prosessin ajan. Kotoutumisajan lyhentäminen kahteen vuoteen asettaa haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat erityisen riskin alle. Määräajan täyttymisen jälkeen kotoutumisprosessin ulkopuolelle jäävän henkilön mahdollisuus saada kotoutumista vahvistavia palveluita on turvattava.

Kielellinen monimuotoisuus koskettaa myös koulutusta

Lakiesityksessä todetaan, että työperusteinen maahanmuutto ja maassa jo asuvien maahanmuuttajien työllistyminen ovat tulevaisuudessa keskeinen elinvoimakysymys kaikissa kunnissa. Tätä päämäärää tulee tukea joustavammin ja yksilölähtöisemmin. Keskiössä tulisi olla henkilön oman polun löytäminen ja sen tavoitteiden saavuttaminen.

Omaa ammattia tukeva tutkinnon suorittaminen tulee olla kotoutumisen keskiössä, etenkin jos kotoutuja näin toivoo. Tällä edistetään kotoutujan työelämään pääsyä, sillä tutkinto on Suomessa se väline, jota työelämässä tarvitaan. Tällöin järjestelmältä odotetaan joustavuutta. Esimerkiksi omaehtoisen opiskelun tukemista voi lisätä myös koskemaan englanninkielistä opiskelua laajemmin, suomen ja ruotsin kielen lisäksi.

Työllisyyden ja opiskelumahdollisuuksien näkökulmasta oppilaitosten yhdenvertaisuussuunnittelutyöllä edistetään kotoutujien asemaa, mm. suhteessa erilaisten koulutuspolkujen löytämiseen ja työelämänmahdollisuuksiin. Sen lisäksi tulisi huomioida sitä, miten tavoitetaan alaikäisten oppivelvollisten tai toisen asteen opiskelijoiden vanhempia ja koteja tukemaan lasten ja nuorten koulunkäyntiä. Tavoitteena on saada vieraskielisten lasten vanhemmat osalliseksi lasten koulunkäyntiä ja löytää keinoja koulun ja kodin väliseen yhteistyöhön muutoinkin kuin jatkuvasti lisääntyvien sovellusten välityksellä, jotka eivät välttämättä vieraskielistä vanhempaa tavoita.

Yhdenvertaisuusnäkökulma tulee kytkeä tiiviimmin kotoutumisen suunnitteluun

Onnistunut kotoutumisprosessi edellyttää tarkastelua kotoutumista edistävän lainsäädännön lisäksi myös yhdenvertaisuuslain näkökulmasta. Yhdenvertaisuussuunnittelutyössä kunta tarkastelee erilaisten väestöryhmien tarpeita edistäen heidän asemaansa eri elämänalueilla moninaisin ja konkreettisin toimenpitein. Näin yhdessä kotoutumistoimijoiden kesken varmistetaan myös, että tietyn nivelvaiheen kotoutuja saa tarvitsemaansa tukea. Tällainen suunnittelutyö mahdollistaa myös käytännön moniammatillisen verkostoyhteistyön, johon lakiesityskin pohjaa.

Monihelin verkostossa tiedämme, että yleiset kaikille suunnatut palvelut eivät aina osaa ottaa huomioon Suomeen muuttaneiden tilanteeseen liittyviä erityispiirteitä ja kieleen tai kulttuuriin liittyviä kysymyksiä riittävällä tavalla. Pahimmassa tapauksissa ihmiset eivät saa tarvitsemaansa apua. Tulkkauksen epääminen tai syrjivät ja asenteelliset kohtaamiset eivät valitettavasti ole poikkeuksellisia, ja näissä tilanteissa asiakkaan on vaikea saada hänelle kuuluvia oikeuksia turvattua, jos kielitaitoa ja yhteiskuntatuntemusta ei vielä ole riittävästi. Maahanmuuttajapalveluiden piirissä tulkitseminen ja kulttuurisensitiivinen työote sekä oleskelulupiin ja niiden uusimiseen liittyvät kysymykset ovat ammattilaisten osaamisen ydintä.

Kotoutujien yhdenvertainen kohtelu eri kuntien välillä on myös tärkeää varmistaa. Kunnilla on velvollisuus tehdä yhdenvertaisuussuunnitelma, jossa kartoitetaan eri väestöryhmien mahdollisuudet palveluiden käyttämiseen. Asiakkaiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta kuntien henkilöstön riittävä kouluttaminen erityisesti kulttuurisensitiivisestä työotteesta on avainasemassa. Lisäksi on tärkeää, että kuntien henkilöstö on tietoinen kunnan yhdenvertaisuussuunnitelmasta ja toimii sen mukaisesti, huomioiden esimerkiksi kohtuullisten mukautusten velvoitteen toteuttamisen tarvittaessa.